

УДК 369.04

**СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ
СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ**

Л.І. ВАСЕЧКО

Київський національний університет технологій та дизайну

У статті визначено суть фінансового механізму соціального страхування. Представлено структурну побудову фінансового механізму соціального страхування, охарактеризовано його структурні компоненти

Перехід України до ринкової системи відносин ознаменував новий етап у формуванні системи соціального захисту громадян. Основна мета реформи у соціальній сфері зорієнтована на підвищення якості життя, працездатності, захисту малозабезпечених верств населення. Процеси реформування системи соціального захисту населення та основної її складової – соціального страхування – мають бути забезпечені розвиненою, стабільною фінансовою базою, адекватною принципам, прийнятим в ринковому середовищі, – особистої відповідальності, паритетної фінансової участі соціальних партнерів. Проте несформованість такої фінансової бази в Україні свідчить про невідповідність вітчизняної системи соціального страхування новим економічним умовам, а тому потребує наближення до вимог ринкової економіки. Розв'язання цих проблем може бути досяжним завдяки функціонуванню збалансованого та дієвого фінансового механізму соціального страхування, що зумовлює необхідність його поглибленого наукового опрацювання.

Об'єкти та методи дослідження

Розвиток теоретичних основ соціального страхування та його фінансово-економічних засад висвітлені в роботах вітчизняних вчених: Н. Внукової, В. Грушка, Ю. Конопліної, Н. Кузьминчук, Б. Надточія, С. Юрія, М. Шавариної, Н. Шаманської, та інших. Водночас слід зазначити, що не всі питання, присвячені розгляду структурних компонентів фінансового механізму соціального страхування, розглянуті на достатньому рівні. Недостатність наукового опрацювання ряду методологічних положень деяких особливостей функціонування фінансового механізму соціального страхування в Україні, спричинила потребу в поглибленні теоретичних засад удосконалення фінансового механізму соціального страхування.

Об'єктом дослідження обрано фінансовий механізм соціального страхування.

Постановка завдання

Виходячи з вищезазначеного, вважаємо за необхідне:

1. Визначити суть фінансового механізму соціального страхування.
2. Репрезентувати структурну побудову фінансового механізму соціального страхування.
3. Розкрити структурні компоненти фінансового механізму соціального страхування.
4. Обґрунтувати необхідність дії структурних компонентів фінансового механізму

соціального страхування.

Результати та їх обговорення

Фінансовий механізм соціального страхування є основним складником економічного механізму соціального страхування, що визначає характер функціонування системи соціального страхування в

цілому. Відмітимо, що за його допомогою досягається концентрація певних фінансових ресурсів для реалізації заходів підтримки реального рівня доходів працездатних громадян та малозабезпечених верств населення, а завдяки системі важелів фінансового механізму соціального страхування реалізується вплив фінансів на процеси, що відбуваються у сфері соціального страхування.

У контексті дослідження процесу формування та використання фінансових ресурсів системи соціального страхування фінансовий механізм соціального страхування, на наш погляд, розглядається як сукупність форм, важелів, методів організації та планомірного використання коштів, акумульованих з метою матеріального забезпечення соціального захисту населення в разі настання страхових випадків.

Структуру фінансового механізму соціального страхування репрезентовано на рис. 1.

Зауважимо, що кожна ланка фінансового механізму соціального страхування є складовою єдиного цілого. Разом з тим вони функціонують відносно самостійно. Ця обставина зумовлює необхідність постійного узгодження складових фінансового механізму соціального страхування. Методи фінансового механізму соціального страхування визначаються, на наш погляд, як засоби впливу фінансових відносин на господарський процес, а їх дія виявляється в утворенні та використанні фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування та недержавних пенсійних фондів [1].

У структурній будові фінансового механізму соціального страхування особливе місце займають такі методи як фінансове забезпечення та фінансове регулювання.

Фінансове забезпечення соціального страхування, на нашу думку, є системою джерел фінансування розвитку соціально-економічної сфери суспільства, направленої на забезпечення його стабільності. Відмітимо, що фінансове забезпечення потребує в тій чи іншій мірі фінансового регулювання. Фінансове регулювання соціального страхування, на наш погляд, – це система регламентування розподільчих процесів у суспільстві, яка дає можливість за допомогою відповідних фінансових інструментів – внесків, податків, дотацій та ін. здійснювати вплив на соціальні та економічні процеси з метою запобігання або усунення диспропорцій, пов'язаних з процесом виробництва.

Фінансове забезпечення та фінансове регулювання, будучи основним структурними компонентами фінансового механізму, водночас виступають головними методами впливу на різноманітні аспекти функціонування суспільства, тим самим впливаючи на соціально-економічний розвиток країни [2; 3]. Загальновизнано, що фінансове забезпечення реалізується на основі відповідної системи функціонування та може здійснюватися у формах самофінансування, кредитування й внутрішнього фінансування. За змістом фінансове забезпечення є законодавчо визначеною сукупністю заходів, спрямованих на створення фінансової бази для досягнення певних цілей. За своєю суттю фінансове забезпечення – це певна система джерел і форм фінансування розвитку економічної та соціальної сфер суспільства.

Функціонування фінансового механізму соціального страхування здійснюється через відповідні фінансові форми – фінансове планування, фінансове оперативне управління, фінансовий контроль та фінансове законодавство.

Зазначимо, що фінансовий механізм діє на всіх стадіях процесу фінансування: формування грошових фондів, використання грошових фондів та контроль над виконанням поставлених задач. Основною метою функціонування фінансового механізму визнається забезпечення найбільш раціонального розподілу грошових фондів при досягненні збалансування між наявними надходженнями

грошових коштів та потребами у здійсненні тих чи інших витрат. Таким чином, вирішення даної задачі починається вже на стадії прогнозування та планування. Фінансове прогнозування та планування є, як слушно відмічає Іваницький В.П. «системотворчою підсистемою фінансового механізму та виконує роль між вимогами економічних законів та умовами здійснення фінансової політики» [4].

Безпосереднім об'єктом фінансового планування є формування та використання грошових фондів. Саме за допомогою планування фінансовий механізм при реалізації соціальної політики сприяє розробці оптимальних рішень щодо використання наявних ресурсів.

Отже, розподіл фінансових ресурсів на досягнення цілей соціального страхування громадян відбувається у ході формування та використання планів у рамках фінансового механізму соціального страхування.

Ще однією формою фінансового механізму соціального страхування є фінансовий контроль, до якої належать контроль та аудит стану суб'єктів господарювання сфери соціального страхування. На нашу думку, ці складові взаємодоповнюють одна одну. Так, органами контролю, які здійснюють планові та позапланові перевірки, є управління виконавчої дирекції відповідних фондів, відділення в районах та містах обласного значення, центри зайнятості, департамент нагляду за установами недержавного пенсійного забезпечення. Слід зазначити, що відповідно до чинного законодавства органами контролю, які мають право проводити планові та позапланові виїзні перевірки фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, є: органи державної податкової служби (стосовно сплати обов'язкових платежів до державних цільових фондів), органи державного казначейства та державної контрольно-ревізійної служби в межах їх компетенції (стосовно цільового використання дотацій та субсидій, інших бюджетних асигнувань, коштів позабюджетних фондів). Тому страхувальникам до початку перевірок варто перевіряти наявність відповідних повноважень осіб, що здійснюють перевірку.

Перевіряються, в основному, повнота нарахування страхових внесків, розрахункові та бухгалтерські документи, відповідність фінансових звітів. Спірні питання, що виникають між контролюючим органом і страхувальником, вирішуються органами відповідних страхових соціальних фондів та в судовому порядку. Фінансова складова обов'язкового державного соціального страхування була сформована в ході економічних реформ, у процесі створення системи загальнообов'язкового державного соціального страхування для вирішення задач захисту населення від соціальних та професійних ризиків, які носили масовий характер. На сьогодні основу функціонування діючої системи соціального страхування населення в Україні складає діяльність державних соціальних позабюджетних фондів, які, виступаючи однією з ланок загальнодержавних фінансів, допомагають, перш за все, вирішувати завдання забезпечення підйому виробництва та подолання кризових явищ. Використання позабюджетної форми організації фінансових ресурсів зумовлюють збільшення дефіциту бюджетів, високі темпи інфляції, а також небезпека скорочення витрат на соціальні цілі [5].

Безпосереднє управління грошовими коштами соціального страхування здійснюють позабюджетні цільові фонди. Їх головна економічна роль полягає у забезпеченні надходжень та акумуляції страхових внесків й інших коштів, призначених для фінансування видатків на виплату матеріального забезпечення та надання соціальних послуг по кожному виду соціального страхування.

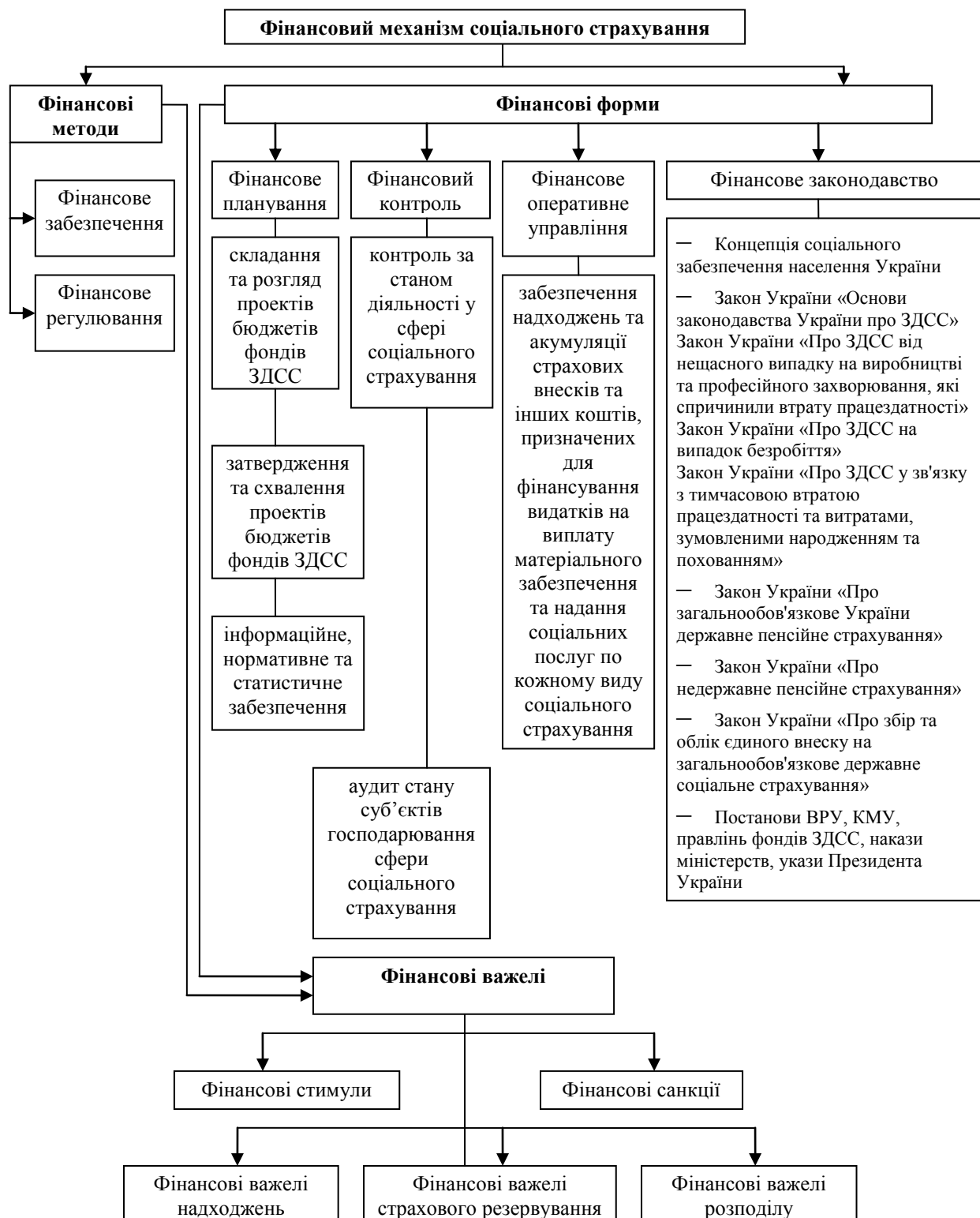

Рис. 1. Структурна побудова фінансового механізму соціального страхування

Нині в Україні діє чотири державних позабюджетних цільових фонди соціального призначення: Пенсійний Фонд України, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків та професійних захворювань України, Фонд загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття – як самостійні фінансові системи за кожним видом страхування [6]. Зазначені фонди входять у загальну фінансову систему України, їх головна економічна роль полягає у забезпеченні надходжень та акумуляції страхових внесків й інших коштів, призначених для фінансування видатків на виплату матеріального забезпечення та надання соціальних послуг по кожному виду соціального страхування.

Важливою формою фінансового механізму соціального страхування є фінансове законодавство, яке включає спектр законодавчих актів щодо фінансового забезпечення вітчизняної системи соціального страхування. Так, з початку незалежності України протягом 19 років було затверджено основні законодавчі акти системи соціального страхування, до яких належать Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, закони України відповідно по кожному з видів соціального страхування. Окрім того, прийнято більше 60 законотворчих документів нормативно-правової бази фінансового забезпечення соціального страхування України. Зауважимо, що ці підзаконні акти підлягають класифікації відповідно до фінансової діяльності у сфері соціального страхування основних складових цього забезпечення – страхових тарифів, страхових внесків та страхових виплат.

Управління фінансовим механізмом соціального страхування ґрунтується на використанні відповідних фінансових важелів, за допомогою яких здійснюється вплив на процеси, що відбуваються у сфері соціального страхування. Напрямок їхньої дії проявляється через фінансові стимули та фінансові санкції, а до основних груп належать фінансові важелі надходжень, фінансові важелі розподілу та фінансові важелі страхового резервування. При цьому дія важелів надходжень та важелів розподілу виявляється в ході формування та використання бюджетів страхових фондів. Важелі страхового резервування використовуються з метою забезпечення фінансової стабільності страхових фондів і тільки за цільовим призначенням.

Відмітимо, що важелі фінансового механізму соціального страхування реалізують вплив фінансів на процеси, які відбуваються у сфері соціального страхування. Три основних групи фінансових важелів – фінансові важелі надходжень, фінансові важелі розподілу та фінансові важелі страхового резервування, в свою чергу, конкретизуються відповідними фінансовими інструментами, які по суті виступають джерелами формування і бюджетів страхових фондів, і фінансування соціальних виплат [7]. Водночас, ці групи фінансових важелів є економічними формами реалізації сукупності соціально-страхових відносин.

Висновки

На підставі проведеного дослідження структурних компонентів фінансового механізму соціального страхування, дійшли наступних висновків.

1. Фінансовий механізм соціального страхування є основним складником економічного механізму соціального страхування, що визначає характер функціонування системи соціального страхування в цілому.

2. Фінансовий механізм соціального страхування розглядається як сукупність форм, важелів, методів організації та планомірного використання коштів, акумульованих з метою матеріального забезпечення соціального захисту населення в разі настання страхових випадків.

3. Структурний зміст фінансового механізму соціального страхування репрезентують такі його складові як фінансові методи, фінансові форми та фінансові важелі. До фінансових методів належать фінансове забезпечення та фінансове регулювання. Серед фінансових форм вагоме місце посідають фінансове планування, фінансовий контроль, фінансове оперативне управління, фінансове законодавство. До основних груп фінансових важелів належать фінансові важелі надходжень, фінансові важелі розподілу та фінансові важелі страхового резервування, а напрям їхньої дії проявляється через фінансові стимули та фінансові санкції.

4. За допомогою фінансового механізму соціального страхування досягається концентрація певних фінансових ресурсів для реалізації заходів підтримки реального рівня доходів працездатних громадян та малозабезпечених верств населення, а завдяки системі важелів фінансового механізму соціального страхування реалізується вплив фінансів на процеси, що відбуваються у сфері соціального страхування.

5. Оскільки фінансовий механізм соціального страхування є важливою складовою фінансової системи України, остільки ефективне здійснення процесу соціального страхування можливе в результаті узгодженої дії структурних компонентів фінансового механізму соціального страхування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васечко Л. І. Співвідношення понять «фінансовий механізм», «механізм фінансування», «фінансове забезпечення», «фінансове регулювання». – 2009. Львів.: – Вісник Львівського університету. – Серія економічна (Вип. 41). – с. 103–107.
2. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник. – К. : НІОС, –2000. – 416 с.
3. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія) : навч. посібник. – К. : КНЕУ. –2001. – 240 с.
4. Иваницкий В. П. Формирование и развитие финансового механизма на основе распределения денежных накоплений промышленности. – Иркутск : Издательство Иркутского университета. –1984. – 135 с.
5. Волощук Г. О., Пасічник Ю. В., Прямухіна Н. В. Фінансові фонди соціального спрямування в Україні: бюджетні, страхові, пенсійні. – К. : – Центр навчальної літератури. –2004. – 184 с.
6. Тропіна В. Б. До питання про публічні фінанси. – 2009. – Фінанси України. – № 12. – с. 28–34.
7. Веклич О. О., Васечко Л. І. Структура фінансового механізму соціального страхування. – 2006. – Економічний вісник «Київський політехнічний інститут». – № 3. – с. 15–19.